

turján hegedűversenyét kérték, hogy játsszam el, ami meglepett. Hacsaturján akkoriban nagyon divatos zeneszerzőnek számított, de azóta egyszer sem játszottam a hegedűversenyét.

Zsuzsával, amikor csak tehattük, meglátogattuk a szüleit Amszterdamban. Sokat jártunk koncertre, barátokhoz, egyszer-eyszer operába is. A holland operajátszás színvonala akkoriban nem volt különösebben magas, a műfaj iránti lelkesedés sem volt valami egetverő. Amszterdamban abban az időben nem is létezett külön operaház. A Nemzeti Színházban a prózai színházi produkciók mellett egyszer-egyszer előadtak operát. De minden megváltozott, amikor felépült a gyönyörű De Nationale Opera, ahol azóta is remek opera-előadásokat lehet látni. A hollandok akkoriban, az ötvenes évek második felében inkább a szimfonikus zenekari koncerteket, a kamara- és kórushangversenyeket szerették.

Hollandiát azóta is nagyon szeretem, szinte második otthonnak tekintem. Erősen kötődöm Hertogenboschoz, ahol házasságunk első két évében éltünk, és ahol első saját otthonunk volt. Másik kedvenc holland városom Amszterdam. Jó méretű, kellemes város, sok érdekes látnivalóval, múzeumokkal, színes virágpiaccal, az Amstel és Heineken sörgyárakból és a Van Houten csokoládégyárból áradó illattal, és nem utolsósorban a világ egyik legjobb koncerttermével és zenekarával. A Concertgebouw-ban nagy élvezet a pódiumon állni, és jó érzés a közönség soraiban ülni. Nagyon megszerettem a holland nyelvet is, elég jól meg is tanultam. Zsuzsa ma is nagyon jól tud, ha ott vagyunk, mindig hollandul beszél, bár utána néhány napig be van rekedve. Hangzásra nem valami szép nyelv, de én kedvesnek és viccesnek hallok, ellentétben a dánnal vagy a svájci német dialektusokkal. Zsuzsa apja szerint a holland nem más, mint egy torokbetegség.

Hollandiában otthonosan éreztük magunkat. Pályám szempontjából a döntő pillanat a második hollandiai évünk vége

felé következett el, még hozzá Yehudi Menuhin amszterdami koncertjén, amelyre természetesen nagy örömmel mentem el. Őt még Budapesten ismertem meg, amikor ott hangversenyt adott, és ellátogatott a Zeneakadémiára. Zathureczky,

Yehudi Menuhin

mint már említettem, előjátszatott neki. Ebből állt a mi „ismeretségünk”.

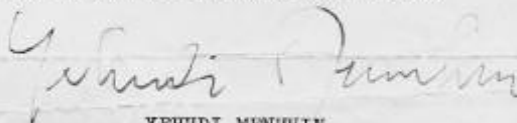
Az amszterdami koncert után bementem hozzá gratulálni a művészsobába. Ketten állhattak talán még előttem, amikor észrevett. Abból, ahogyan rám nézett, határozottan úgy éreztem, hogy megismert, ami eléggé meglepett. És így is volt, mert amikor pár perc múlva kezet nyújtottam neki, egyenesen nekem szegezte a kérdést: „Hát maga mit keres itt?” Erre elmeséltem, hogy hogyan kerültem Hollandiába. Jöjjenek el másnap délelőtt a szállodájába, válaszolta, és vigyem a hegedűmet is. Másnap, amikor megjelentem nála, meghallgatott, láthatóan tetszett neki a játékom. Minél előbb költözzek át Londonba, tanácsolta, mert most az angol főváros a zenei világ egyik legfontosabb központja. Kiváltképp a fiatal művészek számára. Egy londoni koncert sikerének a híre gyorsan elterjed a zenei világban, és komoly karriert indíthat el. Igen ám, mondtam én, csak hogy nekem a szerződésem szerint még van egy évem a Het Brabants Orkestnél. Nem baj, felelte, addig is átjárhatok Londonba. A menekültstátuszom viszont problémát jelentett, mivel akkor már csak holland menekültpapírjaim voltak. Az 1956-os forradalom után Anglia – Amerikához hasonlóan – sok ezer magyart fogadott be, de a kvóta addigra már betelt. Aki akkor már egy másik országban élt menekültként, annak Angliában nem lehetett csak úgy letelepednie. Mindezt elmagyaráztam Menuhinnak, aki megígérte, hogy elgondolkodik a dolgon és segít. Meg is tette: nagyon szép levelet írt a londoni belügyminisztériumnak, a Home Office-nak, amelyben közölte, hogy támogatni kívánja fiatal, nagy tehetségű kollégája pályáját, jövőjét, és ehhez feltétlenül szükséges az angliai letelepedés. Számomra ez a levél bizonyult a legnagyobb segítségnek. Először hat hónapos letelepedési engedélyt kaptunk, amit egy évvel később vettünk igénybe. Megtettem hát az első lépést London felé – nagyszerű lépés volt, mert ott indult el igazán a karrierem.

2, The Grove,
Highgate Village,
London, N.6.

3rd March, 1961.

TO WHOM IT MAY CONCERN

György Pauk is a young and brilliantly talented colleague of mine whom I have agreed to guide in his musical activities. For this purpose he intends to come to London, and I would appreciate whatever assistance can be rendered him in this regard.

YEHUDI MENUHIN

Menuhin levele a Home Office-nak

„Pauk György egy fiatal és ragyogóan tehetséges kollégám, akinek megígértem, hogy egyengetni fogom zenei pályáját. E célból Londonba szándékozik jönni, s én nagyra értékelnék bármilyen segítséget, amit e téren nyújtani tudnak neki.”

Érdekes véletlen, hogy velem csaknem egy időben Frankl Péter is hasonló tanácsokat kapott Kabos Ilonka zongoraművésztől, zongoratanártól – róla később bővebben is mesélek majd –, ezért a Franciaországban élő Franklék elhatározták, hogy ők is Londonba fognak költözni. 1961 szeptemberében ismét szinte egy napon érkeztünk ezúttal a brit fővárosba. Mindketten jártunk ott már egy évvel korábban, mert azt a tanácsot és felvilágosítást kaptuk, hogy a BBC-nél lehet próbajátéokra jelentkezni: ha megfelelünk, akkor a jövőben stúdiófelvételek készítésére kaphatunk felkérést. Jelentkeztünk, tetszett a játékunk. Egy másik alkalommal váratlanul felkértek, hogy vegyem lemezre Csajkovszkij hegedűversenyét a Londoni Filharmonikusokkal. Ez már nagyon komoly dolognak számított. Zsuzsával együtt utaztunk Londonba. A brit metropolisz megdöbbentően óriási volt, nemcsak Hertogenboschhoz vagy Budapesthez, hanem Párizshoz képest is. Mi mégis nagyon jól éreztük magunkat ott, bátran és lelkesen vártuk a szeptembert, amikor aztán valóban át is költöztünk.

Mielőtt azonban erre sor került volna, augusztus folyamán Párizsban felvettük Frankl Péterrel az összes Mozart hegedű-zongora szonátát a Vox lemezvállalatnál, amely a magyar származású George H. de Mendelssohn-Bartholdynak – Felix Mendelssohn-Bartholdy, a zeneszerző távoli leszármazottjának – a tulajdona volt. Az augusztus nagy részét Párizs mellett töltöttük, a felvételek Párizsban zajlottak. Zsuzsa fuvarozott minket, friss jogosítványával először úgy érezte, mintha mély vízbe dobták volna, de aztán ragyogóan megállta a helyét.

Elérkezett a költözés pillanata. Bútorainkat Hertogenboschból Amszterdamba vitettük, és egy raktárban helyeztük el. Akkor már egy kis piros Renault autónk volt, sokkal megbízhatóbb, mint az a használt Opel. Ebbe bepakoltuk a legfontosabb holmijainkat, köztük egy nagy Blaupunkt rádiót, hegedűt,

kottákat és ruhaneműket. Szeptember első hetében, egy szép nyári kora reggelen elindultunk a Hook of Holland felé, a kikötőbe, ahonnan a hajó átvitt Doverba. Új élet kezdődött.

Mielőtt Angliába indultunk, Zsuzsa közölte velem, hogy immár hárman vagyunk: gyereket vár. Boldogok voltunk, bár igazán fel sem tudtuk még fogni, hogy mit jelent szülőnek lenni. Mindenesetre nagy optimizmussal és lelkesedéssel indultunk útnak. Doverba érve az útlevélvizsgálatnál átnyújtottuk kis, szürke menekültútlevelünket. Emlékszem az *immigration officer* zavart arckifejezésére: életében nem látott még ilyet. De aztán amikor a brit belügyminisztérium levelét is megmutattuk, benne a hat hónapos letelepedési engedéllyel, nem volt több kérdése. Jó utat és kellemes tartózkodást kívánt – mi pedig bő két óra autózás után megérkeztünk a londoni Waterloo hídra. Meglepetésemre a bal oldali közlekedés sem okozott különösebb nehézséget. Leparkoltunk a hídon – akkor még lehetett. Szép, nyári kora este volt. Az egyik oldalon a parlamentet és a Big Bent láttuk, a másikon a Szent Pál-katedrálist, és valahogy mind a ketten úgy éreztük, hazaérkeztünk. Ez az érzésünk azóta is tart.

Angliáról mindenkinek az időjárás jut az eszébe. El kell mondanom, hogy mi már alig tapasztaltunk olyan ködös időszakokat, amilyenekről Anglia híres volt. Igazi szmogban csak az első két télen volt részünk. Ez nem az a „normális”, Budapestről ismerős füstköd volt, hanem valami soha azelőtt nem látott, sárgás, sűrű, olajos, tapadós felhőréteg, ami nem maradt meg odakint, még a csukott ablakon át is bekúszott a szobába. Nagyon kellemetlen volt. Miután elmúlt, mindig nagytakarítást kellett végezni, különösen a konyhában és a fürdőszobában, ahol a zománcon és a kövön lerakódott ez a zsíros, fekete